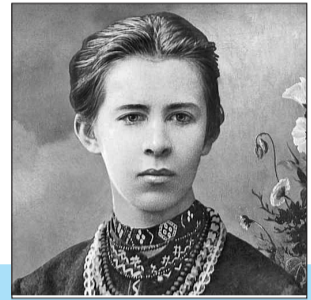

«ПРОСВІТА» СЬОГОДНІ

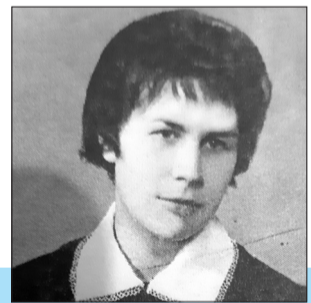
2-3

РОМАН КОВАЛЬ

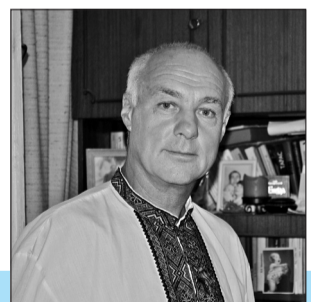
4

ОЛЕСЯ КОВАЛЬЧУК

6

МИКОЛА ДМИТРЕНКО

8

ВАЛЕРІЙ ВІТЕР

14

«Кобзар» — на все життя

Мирослав ЛАЗАРУК

Найживучіші перші дитячі спогади, які сягають твого п'ятирічного віку.

Пригадую, як 1961 року батько приніс із Коломиї новісінький Шевченків «Малий Кобзар». Вибрані поезії для дітей (Державне видавництво дитячої літератури УРСР, Київ, 1961) з передмовою академіка Олександра Білецького, з чудовими кольоровими малюнками для дівчорі В. Полтавця. Тоді ще й читати не вмів, зате прикипів до малюнків, як до чогось найсвятішого. Досі не відаю, де батько його відкопав. «Кобзар» став для мене книгою із книг — моєю Біблією. Досі цей раритет — у моїй домашній бібліотеці, що ві вічною загадкою, бо так і не наважився перепитати хоч раз тата, коли він ще жив, де взяв його для мене. Не стало тільки суперобкладинки. Відтак у моєму житті постала велетенська спадщина Тараса Григоровича до найновіших видань, та дорожчої за батьків дарунок у мене ніколи не буде. Переконали: мають існувати нерозгадані таємниці, без них життя втрачатиме Господню благодать-свіжість і все зводиться до банальних аксіом...

Вийшов знаменний «Кобзар» якраз до 100-річчя від дня смерті Великого Тараса. Ці спогади переносять у такі далекі, майже позабуті, 60-роки минулого століття. Саме цей «Кобзар» справив незглибиме враження на дитячу психологію, особливо малюнки художника В. Полтавця. Разом із суперобкладинкою вміщено понад десять кольорових репродукцій, на яких — і гайдамаки, і Гамалія, і козак із мертвою дівчиною-коханою з «Причинної», і сліпий кобзар, і дитяче поневолення... Вони якраз вразили дитячу уяву, ще до того, як почав читати, а зго-

дом усвідомлювати геніальність Великого Кобзаря.

Усе видавалося ще й тому загадковим, аж до втаємниченості, що лише в 1954 році моя мама Євдокія Василівна повернулася з Сибіру після восьмирічного заслання. З'ява такої книги в сім'ї «ворога народу» могла погано закінчитися для батьків. Але її від нас, трьох синів, ніхто ніколи не ховав, не зачиняв під сімома замками. Навіть сусідкам і друзям показували. Тим паче, Марійка з Іванком теж походили із сім'ї репресованих. Пригадую, якось спекотного літа таки нагрянула перевірка з райвно на чорній волзі. Все обійшлося порівняно легко: з'ясувалося, що я погано вивчаю братню...російську мову. Куди більше проблем поставало з сусідськими хлопцями, які змалку охрестили нас «бандерівцями». Відтоді минуло майже шістьдесят років, та коли чую будь-коли з екранів телевізорів, особливо в ці революційні дні мене так само вбиває, як і тоді в дитинстві.

«Кобзар» із кожним днем поставав нерозгаданим, вбавив своїми внутрішніми секретами, аж до того, що у класах 6-8 мені почало маритися козацьке військо з кошовими і гетьманами. Широ вірив, рано чи пізно в нас саме так і повинно стати, особливо легко і невимушено мріялося в лісі, на безлюдді. Одного разу знайшов тризуб, зроблений із алюмінієвого дроту. Дядько Степан, з яким найчастіше любив ходити по гриби, суворо наказав: негайно викинути і забути про нього назавжди. Та ця цюго зробити не зміг!

Згодом, у середній школі, з'явилося чимало інших книжок: потрібних і не дуже. Деякі отримував від вчителя української літератури Ярослава Нижника, який хоч і не читав у мене уроків, але зацікавився моїм віршуванням і допомагав, як міг,

удосконалювати його. Він давав прочитати дещо на один день і не більш, бо й інші чекають на них. Таким було моє перше знайомство з «Земним тяжінням» Василя Симоненка, «Мальвами» Романа Іваничука... А далі у сільській бібліотеці самотужки відшукав «Собор» Олесея Гончара, «Неопалима купина» Сергія Плечинди, «Через терни до зірок» Івана Цюпи. Ярослав Іванович стиха до мене промовив на перерві: «Але не віддавай їх до бібліотеки...» Тільки перепитав: «А чому?», відповів: «А ти хотів би, аби кадебісти прийшли і спалили всі ці книжки?». Тільки кивнув головою. Проте попереду завше залишався Шевченко. Він вбив, як ніхто інший. Ще й тому, що її нікому не треба було віддавати, бо книжка — моя власна, точніше нашої сім'ї й родини.

Відтак настала досі нерозгадана велика епоха «Червоної руті», де все так само було не до кінця збагненим, але близьким і милим для душі і серця. Ми з ровесниками вирішили на початку сімдесятих створити вокально-інструментальний ансамбль при Корницькій середній школі. Самі виготовляли, точніше прилаштували для придбаних інструментів звукопідсилення, шукали апаратуру. А коли вперше виступили на концерті, після найзнаменитішої «Червоної руті» Володимира Івасюка чомусь надумав виконати мало кому тоді відому пісню «Чорна рілля ізорана...», яку інколи виконувала мама. Якщо окремі вчителі нарікали на поганий звук наших електрогітар, то на мій акапельний спів ніхто уваги не звернув. Зважаючи, що за вікном минав 1971-й і в Україні розпочалися брежньовські морози після хрущовської відлиги, то можна було чекати розправ і після невинно виконаної пісні січових стрільців.

Закінчення на стор. 9

Заява

учасників конференції Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка до 150-річного ювілею Лесі Українки

Світоглядні ідеали Лесі Українки, її непогамована, ніким непереможена віра в щасливу будучину рідного Народу, безкомпромісність і жертвність у боротьбі з його поневолювачами на основі Ідеї “великого визволення” спонукають і зобов’язують кожного свідомого українського громадянина оберігати та зміцнювати фундаментальні цінності Української Нації.

Виклики й загрози, що постали перед Україною, вимагають:

В умовах військової агресії Росії, активізації внутрішніх антиукраїнських сил, негативного впливу на життєдіяльність суспільства фінансово-політичного олігархату, складної соціально-економічної ситуації необхідно **консолідувати** усі державницькі, національно-патріотичні сили в інтересах безпеки Українського народу, задля збереження і зміцнення найвищого надбання Нації – **Української Державності**.

Зупинити протиправні дії владних та правоохоронних органів, спрямовані на безпідставне покарання (на догоду антиукраїнським силам) багатьох українських громадян, що у відповідальні часи стали на захист суверенітету й незалежності Укра-

їни, чинили мужній спротив російсько-імперським силам, колабораціоністам і зрадникам України, допомагаючи країні вистояти в боротьбі з підступним ворогом.

Здійснювати **політику єдності** всіх патріотичних сил для відсічі зовнішнім і внутрішнім ворогам Української Державності, згуртовуючи суспільство на засадах національних інтересів.

Рішуче застосовувати всі наявні конституційні та законодавчі норми до тих продажних представників органів влади, місцевого самоврядування, які своїми діями і бездіяльністю формують атмосферу українофобії, зрадиництва, запопадливості перед носіями “руського міра”. **Необхідно негайно позбавлятися таких ворожих Україні елементів**, що досі перебувають на державній службі, в силових структурах, освітніх і наукових закладах, в інформаційній сфері.

Особливу тривогу викликає **невизначеність керівників держави щодо захисту і розвитку української мови**. Нагадуємо, що Українське Слово завжди було визначальним чинником формування національної свідомості, збереження самоідентичності та життєтворчості Народу, підґрунтям національної культури, базовим елементом української державності, основою буття Українського народу та його безпеки.

Вимагаємо публічного осудження та звільнення із займаних посад усіх службових осіб органів центральної влади та місцевого самоврядування, а також керівників установ, закладів і організацій, **які ігнорують виконання нині діючого Закону “Про**

забезпечення функціонування української мови як державної”. Нехтування нормами Закону державними службовцями, викладачами вузів, педагогами, працівниками культурних та інформаційних установ є прямою загрозою національній безпеці під час військової російської агресії проти України.

Не зволікаючи завершити розробку і прийняття **національної державної програми розвитку та функціонування української мови на період 2021–2025 років**.

Слід створити **координаційну Раду з гуманітарної політики при президентові України**.

Не допускати скорочення в навчальних програмах годин з української літератури як окремої націєтворчої і державотворчої дисципліни. Вважаємо **хибною та шкідливою політику Міністерства освіти і науки щодо об’єднання в один навчальний предмет української літератури із зарубіжною**.

Зважаючи на низький рівень знань школярів та студентів з української мови і літератури, **вкрай згубним є рішення МОНУ України про вилучення української літератури із тестових завдань ЗНО**, що негативно впливатиме на якість мовної культури, формування національної і державницької свідомості, освіченості української молоді.

Зупинити в країні негативні тенденції у зв’язку з упровадженням реформи децентралізації, коли **відбувається закриття бібліотек на рівні місцевих громад**, збіднюється і без того жалюгідне становище в культурно-освітній сфері передусім сільського населення, **звужуються можливості**

доступу населення до культури, обмежується фінансування на поповнення існуючих бібліотечних фондів українською літературою.

Вимагати **якісних змін в системі педагогічної освіти**, підготовці і перепідготовці, атестації педагогічних кадрів, що часто здійснюється за навчальними планами і програмами, які не відображають інтереси та запити суспільного прогресу, не відповідають принципам розвитку національної освіти України.

Міністерствам, адміністраціям конкретних установ, педагогічних та Вчених рад давати **принципову оцінку фактам прояву антиконституційних та етичних порушень з боку вузівських професорсько-викладацьких та шкільних працівників, ігнорування ними професійних норм у роботі з учнівською і студентською молоддю**, що завдає значної шкоди суспільній єдності та громадянській свідомості, розвитку та зміцненню Української Держави.

Здійснити конкретні заходи щодо **розвитку книгодрукування в Україні**, збільшуючи в рази тиражі національних літературних, наукових, дитячих, публіцистичних творів та переклади світової літератури державною українською мовою.

Забезпечити формування **інформаційно-рекламного простору в Україні** (переводсім у столиці – місті Києві) на україномовній основі і національній традиції, що відповідало б інтересам та піднесенню самоповаги й гідності українців та Української Держави.

Ні – втручанню у закон про мову!

Заява

Ми, представники громадянського суспільства, глибоко обурені законодавчими ініціативами депутатів фракції “Слуга народу”, спрямованими на руйнування механізмів захисту мовних прав українців, і закликаємо українську владу відмовитися від цих ініціатив.

Українська мова є одним із ключових чинників національної безпеки та єдності нашої держави. Закон “Про забезпечення функціонування української мови як державної” став визначною віхою українського державотворення і передбачає цілісну систему підтримки, розвитку й захисту української мови.

Однією з важливих складових цього закону є гарантії надання інформації та послуг українською мовою, що набули чинності в січні цього року. Право кожного на обслуговування українською мовою захищене у тому числі й нормами про штрафи для тих суб’єктів господарювання, які зухвало й неодноразово порушують мовні права споживачів.

При цьому закон не обмежує дублювання інформації чи індивідуальне обслуговування клієнта на його прохання будь-якою мовою.

Попри розгорнуту Кремлем і його п’ятою колоною кампанію з дискредитації закону про мову, перехід сфери послуг на українську відбувається по всій країні і має, як свідчать соціологи, підтримку абсолютної більшості українських громадян.

За цих обставин внесення депутатами фракції “Слуга народу” законопроектів 4638 і 4638-2 є відвертою провокацією, що загрожує національній єдності й правам мільйонів людей.

Обидва ці проекти передбачають нищення цілісної системи захисту мовних прав українців, яка вже діє. По суті, норми

закону про мову пропонується перетворити на декларацію, яку можна безкарно порушувати. Такі дії – неприпустимі, адже ознакою будь-якого дієвого закону є неухильність його виконання і відповідальність за порушення.

Ми закликаємо Верховну Раду України, парламентські комітети, фракції та групи у жодному вигляді не підтримувати ці законопроекти чи їх включення до порядку денного. Ці та інші проєк-

ти, спрямовані проти української мови, мають бути відкликані і зняті з розгляду.

Український парламент не може використовуватися для реалізації антиукраїнських сценаріїв. Не варто випробовувати громадянське суспільство на міцність. Українці не раз засвідчили здатність відстоювати свої права і в разі потреби зроблять це знову. Але вся відповідальність за наслідки неминучих протестів у разі спроб ревізії закону про мову ляже на нинішню владу.

ПІДПИСИ:

Балух Володимир, громадський і політичний діяч, політв’язень Кремля

Василенко Володимир, правознавець-міжнародник, доктор юридичних наук, професор, дипломат, Надзвичайний і Повноважний Посол України, представник України в Раді ООН із прав людини (2006–2010)

Горинь Богдан, політв’язень, державний і громадський політичний діяч

мій ім. Т. Г. Шевченка, головний редактор всеукраїнського просвітницького тижневика “Слово Просвіти”

Гриценко Павло, мовознавець, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови НАН України, дійсний член НТШ

Дроздовський Дмитро, літературознавець, перекладач, письменник, головний редактор журналу “Всесвіт”, науковий співробітник Інституту літератури імені Тараса Шевченка

Жулинський Микола, літературознавець, державний і політичний діяч, директор Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України, голова Товариства “Україна-Світ”, президент Міжнародного громадського об’єднання “Волинське братство”

Заєць Іван, громадський і політичний діяч, народний депутат України I-IV, VI скликань, міністр екології та природних ресурсів України (2000–2001)

Калинець Ігор, письменник, представник “пізношістдесятиницької” генерації і дисидентсько-самвидавного руху в Україні, політв’язень, почесний доктор Львівського національного університету імені Івана Франка

Кириленко В’ячеслав, політичний і державний діяч, віце-прем’єр-міністр України (2014–2019)

Компаніченко Тарас, культурний діяч, кобзар, бандурист і лірник, очільник гурту “Хорея Козацька”, Народний артист України, лавреат Народної Шевченківської премії

Костенко Юрій, громадський і політичний діяч, народний депутат України I–IV, VI скликань, міністр охорони навколишнього природного середовища України (1992–1998)

Кульчицький Микола, громадський і політичний діяч, політв’язень, фундатор Полтавського обласного об’єднання товариства “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка

Волковецький Степан, державний та громадсько-політичний діяч, дипломат, Надзвичайний і Повноважний Посол України, голова Івано-Франківського обласного об’єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка

Гайдамака Анатолій, художник-монументаліст, Народний художник України, лавреат Державної премії ім. Шевченка, член-кореспондент Національної академії мистецтв України

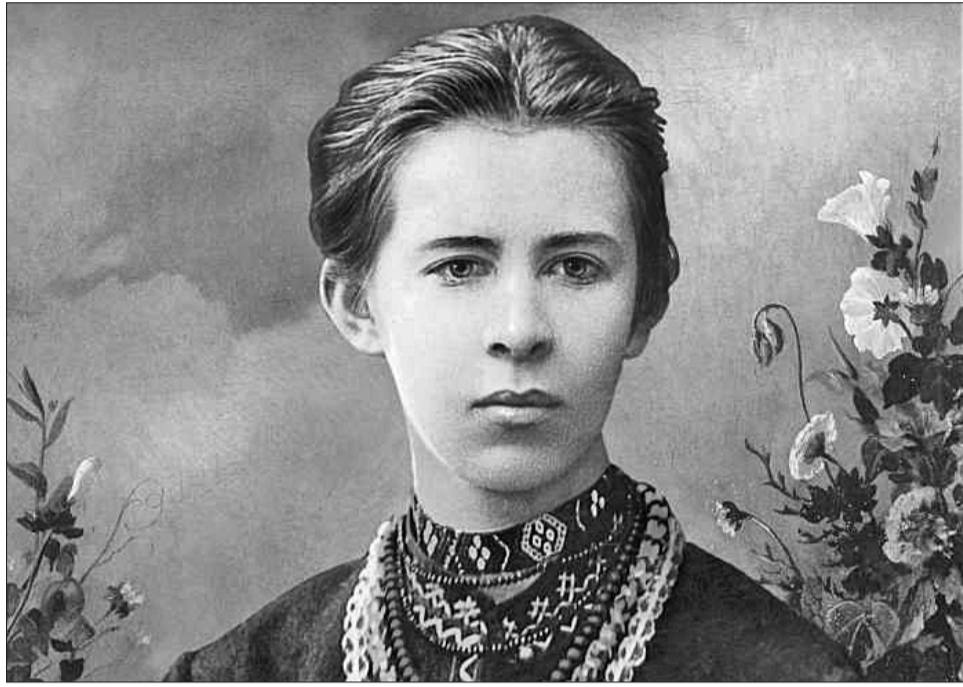
Голота Любов, письменниця, журналістка, лавреатка Національної пре-

Аморальною, асоціальною й аполітичною є практика усунення держави від фінансової підтримки та ліквідація в період Незалежної України журналів і часописів: «Сучасність», «Дзвін», «Березіль», «Вітчизна», «Дніпро», «Київ», «Дивослово», «Урок української», «Літературна Україна», «Кримська світлиця», «Кур'єр Кривбасу», «Перевал», «Літературний Тернопіль» та багатьох інших, що призвело до їх фактичної ліквідації. Адже «друковане періодичне видання, один із засобів масової інформації, що впливає на громадську думку і формує її».

Пам'ятаймо: **Леся Українка**, перекладаючи на початку ХХ століття твір Френсіса Фіге «Справа ірландської мови», цитувала відомого ірландського просвітника Томаса Девіса: «Нація повинна боронити свою мову більше, ніж свою територію — се певніша межа і міцніша границя, ніж фортеця або річка. Втрати ти рідну мову і перейняти чужу — се найгірший знак підданства, се кайдани на душу. Втрати ти національну мову — се смерть, се значить, що ярмо вже в'їлося глибоко».

Борімося, перемагаймо й возвеличуймо рідну Українську мову!

Лазарук Мирослав, письменник, головний редактор «Буковинського журналу», директор Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка

Ломачук Дмитро, кінорежисер, Заслужений працівник культури України, лауреат премії ім. Івана Огієнка, Міжнародної кінопремії «Логос-Sinema» та Народної Шевченківської премії

Максимчук Святослав, актор театру ім. М. Заньковецької, педагог, Народний артист України

Мовчан Павло, поет, перекладач, громадський діяч і політик, голова ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка

Мужук Леонід, кінорежисер, кінорежисер, лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка, Народний артист України

Овсінко Василь, громадський діяч, розповсюдженець самвидаву, член Української Гельсінської Групи, політв'язень, публіцист, історик дисидентського руху, співробітник Харківської правозахисної групи

Павличко Дмитро, поет, перекладач, літературний критик, політичний діяч, Надзвичайний і Повноважний Посол України, Герой України

Пітко Ярослав, громадський діяч, голова Львівського обласного об'єднання товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка

Рябий Василь, письменник, просвітник, лауреат Народної Шевченківської премії

Савлук Михайло, доктор економічних наук, професор

Сидоржевський Михайло, громадський діяч, публіцист, редактор, поет, голова Національної спілки письменників України

Слабошпицький Михайло, письменник, публіцист, лауреат Шевченківської премії, співголова координаційної ради Міжнародного конкурсу знавців української мови імені Петра Яцика

Соченко Марина, художниця, заслужений діяч мистецтв України, волонтер, лауреат Народної Шевченківської премії

Стеценко Кирило, культуролог, композитор, скрипаль, педагог і громадський діяч, Народний артист України, голова Київського міського об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка

Тимошик Микола, доктор філологічних наук, професор, дослідник творчості Івана Огієнка, член Центрального правління Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка

Філіпчук Георгій, громадський і політичний діяч, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, заступник голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, голова Конгресу української інтелігенції

Франчук Валерій, народний художник України, лауреат Шевченківської премії, член Головної Ради Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка

Черногуз Олег, письменник, романіст-сатирик, заслужений діяч мистецтв України

Шевченко Євген, громадський та культурний діяч, мистецтвознавець, Заслужений діяч мистецтв України, голова Національної спілки майстрів народного мистецтва України, голова Координаційної Ради Національних творчих спілок України

Щербак Юрій, письменник, доктор медичних наук, дипломат, Надзвичайний і Повноважний Посол України, голова Комітету з Національної премії імені Тараса Шевченка (2016-2019)

Юхновський Ігор, громадський, державний та політичний діяч, академік Національної академії наук України, член Ініціативної групи «1 грудня»

Яковчук Олександр, композитор, Заслужений діяч мистецтв України, лауреат державних та міжнародних премій, член Національної спілки композиторів України та Ліги композиторів Канади, член канадського Музичного центру, доцент кафедри композиції Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського

Яцків Ярослав, громадський діяч, академік Національної академії наук України, член Президії НАН України, член Ініціативної групи «1 грудня»

Непереможність, що на долю випала

Георгій ФІЛІПЧУК

До 150-річного ювілею від дня народження Лесі Українки Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка провело загальнонаціональну конференцію за участю просвітянських організацій, учених, педагогів, митців, студентів, громадських діячів. Великий обшир питань і проблем минулого та сучасного обговорювався учасниками цього заходу. Відзначення ювілею на загальнодержавному і національному рівнях, презентація «повного» і нецензурованого академічного видання 14-томника життєтворчості великої Українки засвідчує про зростаючий інтерес суспільства до цієї знакової для української Нації постаті. Безумовно, що в кожного є власне прочитання талановитого, незбагненного і вічно актуального доробку однієї з найяскравіших національних величин усіх часів, яка продовжує говорити з українцями про високе і звияжне, благородне і вільне, наболіле і непокірне.

Але всі ми, окреслюючи її значущість для українства, маємо дійти до єдиного знаменника — Слово є найвищою цінністю у нинішні часи, коли Україна продовжує вести боротьбу проти російського агресора, утверджуючи українську ідентичність і свободу. «Слово, моя ти єдина зброе, / Може, в руках невідомих братів / Станеш ти кращим мечем для катів» — звертання-заклик не лише до сучасників, але й нащадків, в якому горить вогонь поклоніння ідеалу визволення української Нації. Цей високий Дух Поетки (як «племіння непокірний») палив серце Борця і Воїна, готової на все, «аби лиш упала ся юрємная стіна», народжував мрію і спрагу за великими часами, коли хвилина вартісна за роки, творив те «непереможне безумство» сплеску життя і любові до волі, що приносить Народу жадану перемогу над злом і темрявою. На порозі ХХ-го століття вона, як ніхто інший, усвідомлювала, кохаючи почуттями думку, що для України існує лише один шлях виходу з «египетського полону» — «або загибель, або перемога, сі дві дороги перед нами стануть».

Леся Українка стала в «передній ряд» з тими, хто був фундатором національної ідеології для українства, хто замість жалю і співчуття до поневоленних закладали в душу знекоріненого народу ненависть до поневолювачів-зайд, продовжуючи випромінювати відвагу світогляду і чину Мазепи, Шевченка. Вона ідеалізувала українську молодь, порівнюючи її з індійською вдовою, «що йде вмирати на кострищі мужа» («Епілог»), не без надії сподіваючись і вірячи в місію жертвності й одержимості непогамованого гону «молодої України» до Свободи. На відміну від багатьох своїх сучасників вона не була соціалісткою, бо в соціалістичному «раю» вбачала «нудну казарму, самовдоволення та міщанство», де знівельованим був свій народ, своя держава, національна культура і мова, де з дитинства привчали молитися чужим богам. Велика місіонерка українського духу не примкнула і до народовців-угодовців, а зберігала ту високу шляхетність радикального громадянського і національного світопочування, без якого немислимою була б Незалежність України. Будучи яскравим візіонером загальнолюдськості, блискучим знавцем багатьох національних культур, іноземних мов і традицій «інших», для неї неприйнятною, чужою і ворожою була ідеологема *інтернаціоналізму* на рівні теорії і політичної практики.

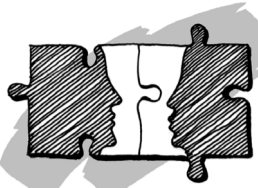
Лесині переклади (Святе Письмо, Гомер, Данте, Шекспір, Байрон, Гейне, Гюго, Міцкевич, Фіге, Метерлінк та ін.) були не просто формальним літературним спілкуванням української культури з іноземними, а, передусім, відображали націєтворчі устремління Лесі Українки, утверджували значимість ідеї культурних зв'язків між українцями й іноземцями, що транслюються не через Петербург і Москву, а на-

прямую, як зазначав М. Драгоманов. Водночас вона беззастанно підкреслювала повноцінність української мови, творячи ґрунт для її збагачення і вдосконалення. Її європейськість, інтелектуальність, україноцентричність слугували надійним спротивом малоросійству, руйнували насаджувану імперську модель «триєдиної російської нації».

У своїй перекладацькій діяльності духовна просвітниця відшукує героїку, відвагу, благородство, все те величне, що підносить людську гідність для визволення від «бридких мозолів» невільників, а тому захоплюється Прометеєм і Самсоном, Річардом і Кассандрою, Жанною д'Арк і Марією Стюарт. Знання культур та іноземних мов уможливило їй дотичність до сокровених символів мудрості і краси багатьох народів. Третього вересня 1891 року вона пише своєму дядьку М. Драгоманову: «Перекладала з французької Біблію, бо іншої не могла дістати. З баладами зроблю по Вашій раді. Хотіла б я одну річ видати, се, власне, узори татарські, що я в Криму збрала, єсть їх чимало і дуже хороші, ше й надто подібні до українських».

Філософія її перекладів сягала найчутливіших життєвих струн українства, його болей, трагедій, прагнень нових шляхів і мрій, знаходячи аналогії й паралелі в історичних долях далеких і близьких народів. Вона радіє, що частина української інтелігенції «береться до французької, німецької, англійської та італійської мови, аби могли читати чужу літературу», але не терпимою є до тих, хто сумнівається в «потребі учитись чужій мові при такій чудовій літературі, як російська». «Мені сором, — звертаючись до М. Драгоманова, — що ми такі невільні, що носимо кайдани і спимо під ними спокійно... Біда, що більшість нашої української громади сидить на самій нужденній російській пресі, а через те не бачить як слід світу — ні того, що в вікні, ні того, що поза вікном... Може, ті гостріші радикальські ідеї трохи розбудять нашу оспалу та прибуту громаду та допоможуть виплисти на чистішу воду. «Народ» відвертає від себе наших людей тим, що мало змагався з «кацапами», а дуже багато з народовцями (а симпатії українців були таки найбільше на народовській стороні). Скажу Вам, що ми відкинули назву «українофіли», а звемось просто українці, бо ми такими єсьмо, окрім всякого «фільства».

Леся Українка нагадує нам її улюблену пророчицю Кассандру, «що чинити мусить те, що їй на долю випало». Її ображене людською неволею серце палко бажало волі для рідної мови, традиції, національного світопочування, політичного і духовного розвою. Але для здійснення заповітних мрій потрібна праця і боротьба — безкорислива, безупинна і безугавна, щоби втримати, зберегти і примножити безцінний національний спадок, дарований нам предками. В його ціннісній ієрархії на передньому ряду завжди знаходилася Мова, поза якою народи стають «мертвими». Саме тому з такою увагою філософічна Поетка сприймала ірландську мовну трагедію «обангличання», переносючи її на ґрунт українського світу. Сказане Ф.Фегі, що «вплив мови на національне життя і характер далеко сягає. Сама мова є цвіт національного духовного існування. Мова росте вкупі з нацією, дає голос усім народним радощам і злидням, боротьбі, перемогам і поразкам, духовним і матеріальним змаганням», Леся Українка асоціює з своєю упокороною Батьківщиною. Сьогодні ці почуття і сприйняття світу національної Будительки Духу передаються нам — суцям і незбайдужим українцям. Мусимо бути свідомими того, що втрата рідномовного простору є початком розкладу народу, його свободи, державності, самості та цікавості для «себе» і для «інших». Тож борімося за цей найвищий, подарований Богом, скарб української Нації — **Рідну (Державну!) Українську Мову**.

● ІСТОРІЯ ВЕЛИКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕРЕМОГИ

— *Пане Романе, 2020 рік змінив багато звичних речей у нашому житті. Що для Вас особисто стало найбільшим потрясінням?*

— Найбільше переживаю, що останнім часом в Україні утверджується домінування соціального над національним, права людини над правами нації. Соціальні проблеми витискують українську культуру на маргінес. Якщо у 1990-х — 2000-х ми раділи і прямо п'яніли від щастя пізнання української культури, океанічні глибини якої несподівано відкрилися перед нами, то тепер сили, які намагаються зробити Україну неукраїнською, витиснули на периферію народні пісні, в тому числі козацькі, гайдамацькі, упівські, витиснули загалом українську героїку доби Хмельниччини, Гайдамаччини, доби УНР, доби Української повстанської армії, витиснули на узбіччя національних діячів, голос яких ми майже не чуємо.

Квінтесенцією гноблення національного, на мій погляд, є передача на Суспільному каналі радіо з виключною назвою “Права людини понад усе”. Це в час, коли Україна кривавиться в боротьбі проти імперської Росії, коли український народ ще не відвоював своєї національної держави. Забули ми гасло Петлюри: “Держава понад партії. Нація понад класи!” Зараз усе навпаки: інтереси партії, партій та інтереси егоїстичних осіб, які часом і копійки не покладали в національний бюджет, ставлять понад усе. Я говорю не тільки про партію т. зв. слуг народу, яка прагне собою замінити державу, водночас працюючи на її ослаблення, а й про ті партії, які перебувають в опозиції.

Дуже непокоїть мене бажання приватизувати українську землю і стратегічні об'єкти, боюся, щоб не опинилися ми “на рідній, не своїй землі”. А в 2020 році наші противники у цьому питанні суттєво просунулися вперед.

Ми народилися українцями, і наше завдання в цьому світі просте: померти українцями, залишити після себе українське потомство. Для нас сакральною ідеєю є ідея збереження роду. Саме так ми оцінюємо навколишній світ з його політичними та економічними проблемами. Ми керуємося принципом наших попередників: “Усе те добре, що добре для блага, сили і розвитку моєї нації, усе те зле, що цю силу й розвиток послаблює”. Тож маємо плекати волю до державного життя, волю до Батьківщини. Творити національну еліту, яка прагне влади. Формувати силу, щоб реалізувати волю до влади.

Попри загальний національний занепад та відсутність підтримки з боку держави, для якої ми й живемо і творимо, наш Історичний клуб “Холодний Яр” зі свого шляху не уступає.

— *Справді, попри те, що 2020 р. виявився непростим, для Вас особисто він був надзвичайно плідним: вийшло 5 нових книг і 3 було перевидано. Зокрема, побачили світ такі видання, як “Житомирщина в боротьбі”, “Жінки у Визвольній війні”, “Донбас: радість і біль”, третій том енциклопедії “Подєбрідський полк” Армії УНР”, книга “Полковник Болбочан: спогади, свідчення, документи”. Розкажіть детальніше про ці книжки. Чим кожна з них унікальна?*

— У січні 2020 р. в Києві в Музеї Революції Гідності разом зі співавторами Віктором Моренцем та

Плекати волю до Батьківщини

Сотні імен борців за волю України повернулися із забуття і були введені до наукового обігу завдяки зусиллям дослідника визвольних змагань українського народу, президента Історичного клубу “Холодний Яр” Романа Ковалю. На початку року за щоденну кропітку працю із утвердження української України та вшанування пам'яті борців за її незалежність Роман Коваль став лауреатом відзнаки “Обличчя року”. А сьогодні він у гостях у тижневика “Слово Просвіти” — спілкуємося про минулорічні здобутки і плани на найближче майбутнє.

Юрієм Юзичем я презентував т. з. енциклопедії ““Подєбрідський полк” Армії УНР”, який вийшов у Видавництві Марка Мельника. У трьох томах цього видання — 1000 фотографій і біографій здебільшого невідомих вояків Армії УНР, УСС, УГА, вільних козаків, повстанців та отаманів! Це вагома робота! Всі співавтори пишуться нею!

У березні коштом добродія Володимира Габенця з Брусиліва побачила світ книжка “Житомирщина в боротьбі”. Щира подяка також Владиславові Карпенку, Юрієві Юзичу, Маркові Мельнику, Костеві Завальнюку і Тарасові Беднарчику, які допомогли мені звершити цей книжковий монумент на пам'ять про житомирців, борців за волю України.

Хотіли цю книгу та “Подєбрідський полк...” широко презентувати, але всі п'ять запланованих березневих презентацій у Галичині через пандемію ковіду-19 було скасовано. А наступних навіть не планували.

У квітні “Наш формат” перевидав “Історію України-Русі” Миколи Аркаса, де я виступив упорядником та автором передмови.

30 липня у Видавництві Марка Мельника побачили світ дві мої книги: “Донбас: радість і біль” та “Жінки у Визвольній боротьбі. Історія, біографія, спогади. 1917 — 1930”. І знову щира подяка співупорядникам — Юрієві Юзичу та Владиславові Карпенку! Сердечна вдячність Союзові українок Америки, коштом якого вийшла ця унікальна книга!

У жовтні разом з Юрієм Юзичем випустили пречудове видання — “Полковник Болбочан. Спогади, свідчення, документи”. А наприкінці 2020-го Марко Мельник ще перевидав дві мої книги: “Батькам скажеш, що був чесний” і “Жінки у Визвольній боротьбі. Історія, біографія, спогади. 1917 — 1930”. А ще я видав 12 чисел газети “Незборима нація”.

— *А крім книг і газет, що ще зробив Історичний клуб “Холодний Яр” 2020 року?*

— На початку жовтня Історичний клуб “Холодний Яр” встановив у Києві прегарний пам'ятник полковникові Петру Болбочану (скульптори Михайло Горловий та Олександр Фурман). У цій справі Історичний клуб, який усі-

йни — українським артилеристам, перед якими ми з Тарасом Силенком та Ігорем Гавришишиним на День прапора і День Незалежності презентували книжки про боротьбу предків зі зловорожою Росією за волю України. Щира подяка за визвольні пісні, які душу і тіло рвуть до бою, козакам нашого Історичного клубу — Тарасові Компаніченку, Сергієві Василюку, Василеві Лютому, Володимирові Самайді й Тарасові Силенку!

А Володимирові Барцьосу передаю вітання від повстанського отамана і генерала-хорунжого УПА Івана Трейка, для ушанування якого п. Володимир зробив чи не найбільше! А Євгенові Букету шлю вітання від славних гайдамаків Семена Неживого — про їхнього отамана Євген написав важливу книжку.

У рік 30-ліття Української держави мусимо зробити ще більше.

— *Мицлого року Історичний клуб “Холодний Яр” презентував інтернет-книгарню <https://otamania.in.ua/> Чи виправдалися Ваші сподівання від цього проєкту?*

— У цьому мені дуже допоміг Марко Мельник. У час епідемії ковіду-19, коли письменники позбавлені презентацій, роль інтернет-книгарні зростає, через неї поширюємо наші книжки. Нині у продажі є 15 наших книжок, інші вже розійшлися між люди. Зайдіть, подивіться: <http://otamania.in.ua>

— *2021 рік складний для видавців друкованої періодики. Чи відчуває газета “Незборима нація”, яку Ви редагуєте, наслідки некомпетентності нинішньої влади?*

— Наша газета це відчувала і відчуває постійно — за всіх президентів, адже влада нас ніколи не підтримувала, хоч “Незборима нація” 30 років працює на скріплення духовних підвалин Української держави. Але читач “Слова Просвіти”, підтримавши спочатку свою газету, може підтримати і нас, передплативши видання. Наш передплатний індекс — 33545. Ціна мінімальна.

— *Торік через пандемію довелося скасувати традиційні квітневі вшанування Героїв Холодного Яру, які мали стати ювілейними. Чи плануєте вшанування навесні нинішнього року?*

— Складне питання, адже карантин оголошено до 30 квітня... Наразі готуємося провести вшанування 1-4 травня. Їх програму оприлюднимо незабаром на ресурсах Історичного клубу “Холодний Яр” та наших партнерів. Сподіваюся, й на шпальтах “Слова Просвіти”.

— *Над якою книжкою працюєте нині?*

— Разом з Юрієм Юзичем завершуємо роботу над книгою “Микола Міхновський”. У ній — 56 спогадів про Миколу Міхновського, з них 9 уперше вводяться у науковий обіг, а ще 8 спогадів уперше публікуються в Самостійній Україні. Та й абсолютна більшість інших спогадів досі маловідомі навіть історикам. Ось прізвища деяких авторів, які збагатили наші знання про Миколу Міхновського: Сергій Шемет, Степан Сірополко, Іван Липа, Володимир Дорошенко, Олександр Коваленко, Василь Вовк, Юрій Коллард, Віктор Андрієвський, Сергій Шелухін, Катерина Антонович, Петро Станіславський, Лев Ганкевич, Вартоломій Євтимович, Марія Лівницька, Микола Угрин-Безгрішний, Володимир Доленко,

Степан Гайдучок, Михайло Єремів, Вартоломій Євтимович, Нестор Король, Павло Скоропадський, Олександр Шаповал, Микола Галаган, Михайло Грушевський, Галина Журба, Тимотей Старух, Юрко Тютюнник, Петро Ковалів, Роман Млиновецький, Анатоль Гак, Ганна Совачева, Сава Криlach, Дмитро Донцов, Степан Самійленко, Михайло Садиленко, Іван Марченко, Іван Павелко, Ананій Волинєць, Любов Дражевська...

А ще публікуємо 26 текстів самого Миколи Міхновського. З них 12 уперше, зокрема, йдеться про твори 1890-х рр., — ще до написання Міхновським “Самостійної України”. Окрім цього, ми встановили авторство Міхновського 5 текстів, які раніше не пов'язувалися з ним. Публікуємо також і два інтерв'ю Міхновського — за 1912-й і 1918 роки. Тобто творча спадщина Міхновського, яка досі вимірювалася приблизно у 45 текстів, збільшена на 17 текстів (десь на третину). Ось назви деяких з них: “Літературні замітки”, “Мемуари Лівобічного”, “Свідчення існування нашої нації”, “Відозва УНП з приводу російсько-японської війни”, “Лист до Посла з Полтавщини д-ія [Юхима] Сайка”, “Смерть Марка Кропивницького”, “Пам'ятник Марку Кропивницькому (лист до редакції)”, “Про “Ліса Микиту” Івана Франка”...

А ще оприлюднюємо 115 газетних згадок про Міхновського. Фактично всі вони вперше вводяться у науковий обіг. Це згадки про політичні процеси, про захист селянства від російського свавілля, про переслідування самого Міхновського та його брата-священника, про боротьбу за введення української мови в судочинство, про вшанування пам'яті українських діячів у Харкові тощо. Ось назви деяких з них: “Чествованіє пам'яті Котляревського”, “Телеграма Миколи Міхновського й української інтелігенції м. Харкова до глави уряду графа Сергія Вітте з вимогою негайного скасування Емського указу”, “Українська мова в державних інституціях”, “Справа св. Шевченківський вечір у Харкові”, “Смерть і похорон М. Л. Кропивницького: У Харкові”, “Пам'яті Г. Ф. Квитка-Основьяненка”, “Вшанування Т. Г. Шевченка харківською думою”, “Про збудування пам'ятника М. Лисенкові у Харкові”, “Пам'ятник М. Л. Кропивницькому. (Заявлення гл. [асного] Н. И. Михновського)”, “Вистава артистів трупи Садовського на користь першого українського полку і т-ва імені Полуботка”, “Перша театральна вистава т-ва Полуботка”...

— *Ваші побажання читачам “Слова Просвіти”, просвітлянам...*

— Допомогти “Слову Просвіти” у тривожний час, коли закриваються українські газети. Мати за почесний громадський обов'язок допомогти “Слову Просвіти” та “Незборимій нації” передплатою та пропагандою серед друзів та рідних цих видань, так потрібних Україні. Раджу читати книжки Історичного клубу “Холодний Яр” — про найкращих представників нашого народу та їхню боротьбу за волю України. А ще бажано відновлення боротьби за національну державу українського народу та віри в перемогу. Козакам і козакам слава!

Спілкувався **Євген БУКЕТ**
Фото автора

Юлія Яворська-Лискун, голова Кам'янець-Подільської міської організації ВГО “Український клуб”, журналістка, перекладачка, поетеса, співзасновниця премії ім. Лесі Українки

Таке коло тепер існує на Поділлі. До нього увійшли письменники та журналісти, краєзнавці та майстри народної творчості, артисти, художники та громадські діячі. Це ті, котрі стали Лавреатами першої Краєвої премії імені Лесі Українки, приуроченої 150 роковинам від дня народження великої письменниці.

Усі вони зібралися 26 лютого у конференц-залі Хмельницької міської ради, де панувала атмосфера особливої урочистості. До нагородження було представлено п'ятнадцять подолян, чіми здобутками пишається наша область, тих, котрі піднімають дух нації, волю нації, здоров'я нації. Звертаючись до присутніх, керуюча справами міської Ради Юлія Сабій відзначила, що ці люди несуть у своїх серцях дух Лесі, розкривають велич Лесиної душі новому підрастаючому поколінню, виховуючи дух патріотизму.

Кожен із представлених до нагороди мав нагоду виказати слова подяки та зворушення. Адже багато хто вперше отримав таку премію за багато років своєї творчої діяльності.

Співзасновником премії став

Лесине духовне коло

меценат, поет і журналіст, голова “Українського клубу” м. Нетішина Микола Радиця, який і очолює журі. До нього приєдналися і голова Хмельницької обласної організації ВГО “Український клуб”, поет Володимир Олійник, голова Кам'янець-Подільської міської організації “Український клуб”, журналістка, перекладачка, поетеса Юлія Лискун. Саме організатори “Українського клубу”, біля витоків якого понад сто років тому стояла й сама Леся Українка, створили зворушливе свято для творчої інтелігенції. Ще одним меценатом свята став і депутат Хмельницької обласної ради Сергій Івашук.

Серед лавреатів премії — літературознавець, прозаїк, поет Віталій Матеуш; “Золота голка

України”, видатна майстриня-художниця Ніна Гончарук; письменниця Ніна Качаровська; художник і поет Микола Пангасюк; прозаїк, есеїст і публіцист Володимир Терновий; поетеса, громадська діячка Ольга Лихогляд; поет-пісняр Анатолій Пасічник; поет-пісняр Микола Дорожко та багато інших.

Це про наш край колись сказала Леся: “Красо України, Подоля!” Його окраса — талановиті люди, а відтепер це велике духовне Лесине коло, яке ширитиметься з року в рік. Бо, як сказав поет Володимир Олійник:

*Із нами світлий Лесин дух,
Могуть Тарасова із нами.
За нами вже прозрілі йдуть,
Неоскверненими шляхами.*

Леся Українка та Хмельниччина

Віталій МІХАЛЕВСЬКИЙ, голова Хмельницького ОО “Промісвіта” імені Тараса Шевченка

У дні святкування ювілею Лесі Українки просвітяни Хмельниччини здійснили творчу поїзду до Славути. У музеї міста та бібліотеці познайомилися з історією міста та періодом перебування геніальної поетеси в цих краях.

У місті Славути наприкінці XIX — на початку XX ст. на берегах річки Горинь був розташований кумисолікувальний заклад. З метою покращення здоров'я, за даними дослідників, Леся Українка проходила тут лікування у 1904 році.

Зі спогадів колишнього вчителя Славуцької школи №1 дізнаємось: “...У Славути, до кумисолікарні, приїжджала п'яти кумис від сухої якась одна гарна жінка-панночка. Люди казали, що ця вродлива та худорлява панночка є великою українською поетесою, вченою і надто мудрою людиною...”. Залишилися й інші перекази, а в 2002 році з Австралії привезли світліну, на якій, найімовірніше,

зображена Леся Українка. У 2018 році на місці кумисолікувальні було відкрито пам'ятний знак Лесі Українці та Клименту Квітці (перший і єдиний в Україні, де вони разом), а фото стало ще одним приводом для нових досліджень життя Лесі.

Також просвітяни у Славути віддали шану ще одному генію України — Тарасу Шевченку, якому у 2019 році до 28-річчя Незалежності України відкрили пам'ятник (автор Богдан Мазур). Тут Тарас зображений 28-річним художником, випускником Академії мистецтв.

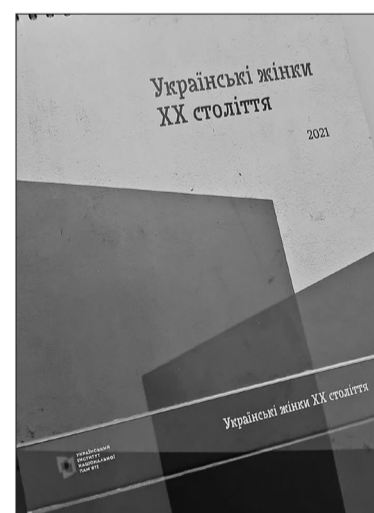
Надихають і мотивують: настільний календар про видатних українських жінок XX століття

“Українські жінки XX століття” — це зручний настільний календар на 2021 рік, який розповідає історії українських жінок, котрі у різний спосіб вплинули на становлення та розвиток української державності або здійснили вагомий внесок у розвиток української науки, культури, освіти чи інші визначні досягнення наприкінці XIX — у XX ст. Полтавський офіс Північно-східного відділу Українського інституту національної пам'яті (УІНП) презентував календар для громадськості Полтави та поширив його серед навчальних, медійних, бібліотечних, комунальних та громадських інституцій краю.

“Кожен місяць у календарі присвячений одній українській діячці за принципом хронологічного відбору за круглими та напівкруглими датами року народження”, — повідомив на презентації регіональний представник Українського інституту національної пам'яті в Полтавській області Олег Пустовгар. “Презентацію влаштуємо у межах просвітницького заходу до 165-ї річниці від дня народження Софії Русової, оскільки саме їй присвячено лютому сторінку календаря “Українські жінки XX століття”, — сказав він.

Серед героїнь календаря “Українські жінки XX століття” — політикиня Олена Левчанівська, освітянка Христина Алчевська, військовичка Софія Галечко, громадські діячки та письменниці — Дніпрова Чайка, Олена Теліга, Марія Бачинська-Донцова та інші.

“Героїні календаря в різний спосіб стали на захист української державності під час Перших (1917-1921 роки) та Других визвольних змагань (кін. 1930-х - 1950-ті роки). До календаря увійшли 12 ювілярок, які є особливими для історії України. Ці жінки різні за походженням, віком, освітою, професією. Об'єднує їх те, що вони не залишилися осторонь

суспільних та політичних процесів і подій, які відбувалися на українських землях протягом XX століття. Вони з яскравою громадянською проукраїнською позицією, переважно активістки жіночого руху, правозахисниці та політичні діячки. Це представниці різних поколінь українок, які щоденно виборювали право відбуватися і ставали взірцем для інших”, — прокоментувала авторка проекту та співробітниця УІНП Наталя Слобожаніна.

Північно-східний міжрегіональний відділ УІНП (за матеріалами офіційного сайту)

Зухвальство відзначили

Дмитро ПИЛИПЧУК, член НСПУ, заслужений працівник культури України, відмінник освіти України

10 років тому, 21 лютого 2011 р., під час круглого столу, присвяченого Дню рідної мови, де головував президент НАН України Борис Патон, я мав зухвальство закинути українським академічним лексикографам, що 11-томний тлумачний “Словник української мови” вмістив заледве сьому частину лексики української мови і що оптимальний обсяг реєстру українського тлумачника мав би сягнути щонайменше мільйона слів. Щоб довести, що це не безпідставна претензія, я двічі видав своїм коштом монографію “Болять мені загублені слова...” (2012, 608 с.; 2013, 856 с.). У ній я подав 8 тисяч мовних ілюстрацій до 5,5 тисяч слів різною мірою загублених слів, продемонструвавши, яка велика, багата й прекрасна наша рідна мова.

Минулого року, за два місяці до смерті Бориса Патона, я опублікував ще одну книжку, яка засвідчує велич нашої мови та її неосянжне і досі не зібране воедино багатство, — бібліографію “Словники української мови: 1596–2018” (2020, 1072 с.). Якщо раніше (1999) найбільша бібліографія, видана у Львові, говорила про 1386 паперових публікацій словників української мови, то в моєму реєстрі їх тепер майже всемеро більше. Мій “Словник словників”, як його охрестили у Фейсбукі, показує, що лише за 27

років (!) вільної України (1992–2018) нашими словниками створено майже сім тисяч видань словників рідної мови.

Сьогодні Україна видає словники вже не 14-ма мовами, як колись УРСР, а 55-ма. Яка ще з національних мов Європи до бібліотеки своїх словників щороку додає по три сотні назв лексиконів, як додає їх наша українська мова, майже позбавлена державної підтримки?!

Можливо, оте моє зухвальство в демонстрації невмирущої потуги української мови (з якої тільки 115 років як знято тотальну заборону!) помітило і Всеукраїнське товариство “Просвіта”, присудивши мені Всеукраїнську премію імені Бориса Грінченка за 2020 рік?

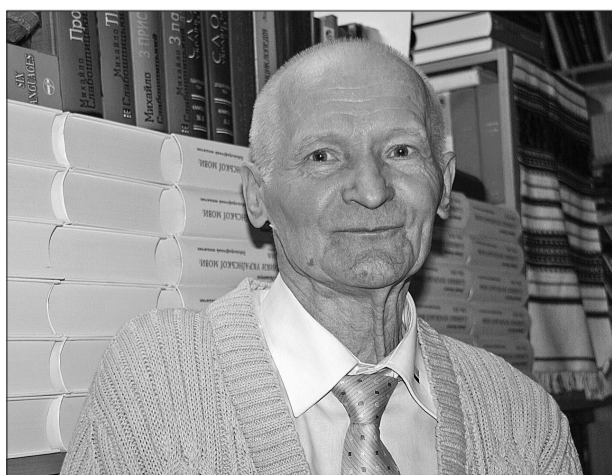
Відкрити для себе і для суспільства, якою багатою й великою є твоя рідна мова, приємно кожному, і я тут — не виняток. І коли ми вже маємо тепер свій оновлений реєстр лексиконів з усіх галузей знань, то я звернув би увагу, що його можна використовувати не лише для оцінки досягнень української лексикографії, а й як інструмент для перспектив-

ного планування на найближчі десятиліття.

Бажаю українським словникам нових і нових зухвальств! А державі — не стояти збоку.

Попри існування Закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”, правова диспозиція української мови в державі ще далека від ідеальної. Багато надій ми покладаємо на такі державні структури, як Уповноважений із захисту державної мови, Національна комісія зі стандартів державної мови, Атестаційна колегія Міністерства освіти і науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Але масштаби й складність завдань, що лягають на ці та деякі інші органи влади, дають нам зрозуміти, що без постійного долучення до реалізації конституційного статусу української мови і громадських організацій, і експертних середовищ, і всього суспільства державному апаратові розв'язувати ці завдання буде значно важче.

Таким чином, кожен із нас має шанси на свої зухвальства, на те, щоб підставити своє плече і й підперти добру справу словом і ділом, коштом і особистим часом задля повного забезпечення функціонування нашої рідної мови як державної (як мовив колись Василь Блакитний, “Ми тільки перші з хоробрих — мільйони підпирають нас”). Пам'ятаймо, що слово зухвальство походить не лише від хвала, хвалитися, а й від зух — хоробра, рішуча й послідовна в своїй цілеспрямованості людина.

Оповідки зі школи антикомуністичного виховання

Олеся КОВАЛЬЧУК,
заслужений учитель України,
лауреат премії ім. Б. Грінченка,
Волинська область, с. Жидичин

Продовження.
Поч. у ч. 6 за 2021 р.

Як оборона – діти

1947 рік. Морозний листопад. До півночі блимає світло в гасовій лампі під стелею. Дві молоді вдвоє допрядають свої куделі. Оля, колишня "прима" просвітянського театру, а також церковного хору, і Ганна – незмінна суфлерка у виставах та непомилний читець із "Кобзаря". Пряжі треба багато, за війну робочий одяг геть зносився у всіх, а надто потребує обнови гінкий ростом підліток Борис. Він тепер – єдиний на дві сім'ї і орач, і сіяч, і косар. Тітонька Ганна вже покроїла грубе полотно, пофарбоване бузиною, на нові штани. Холоші робить вузькими, щоб зручно йшлося за плугом. Хлопець сміється: "Було б розжитися ще на червонішу фарбу, то ходив би полем, як боццон". Кравчиня не стримується від зітхання: "Твої рученята і так почервоніють від кривавих мазків. Тебе ж дядько Гриць тільки збирився цієї весни трохи підучити, як тих чепіг безпечно триматися".

При згадці про чоловіка у другій господині обличчя стає сірим, як прядиво, з грудей вивирається глухий протяжний стогін, а відтак вона вкотре неприємно. Ганна кидається з кухлем до відра і промовляє: "Та ти, Олю, перестань себе отако-о зводити. Навчися плакати – полегшає. За два роки – як тинь стала. Дітей на кого покинеш?".

Я теж уже знаю, чому треба плакати, і починаю захлинатися в риданні. Бо ж і тата Грицька, і Борисового тата Володю, і дядьків Сашка та Дмитра "зігнали зі світу советські бандити". Сусідка Варка вчора казала, що совети можуть забрати і Бориса – "таких хлопчаків уже ловлять і везуть на Бомбас". Але я не дам. Бо хто тоді буде поле орати і книжки до сну читати, їх ще ціле горище непрочитаних. Я вже знаю таку пісню, якої всі совети дуже бояться. Тією піснею їх налякаю, прожену ще з ганку. Слова запам'ятала добре, бо щодня з Борисом співаємо, як немає нікого в хаті зі старших. Обидві мами, лиш тільки почують той спів, дуже гніваються і розставляють дует по кутках: "Щоб ніхто з вас і не писнув більше".

Усе ж одного разу, коли до Бориса прийшов друг Володька, якого любили всі дівчата, я, щоб йому нарешті теж сподобатися, заспівала на повен голос:

Ми – українські партизани!

Наводим на советів жах.

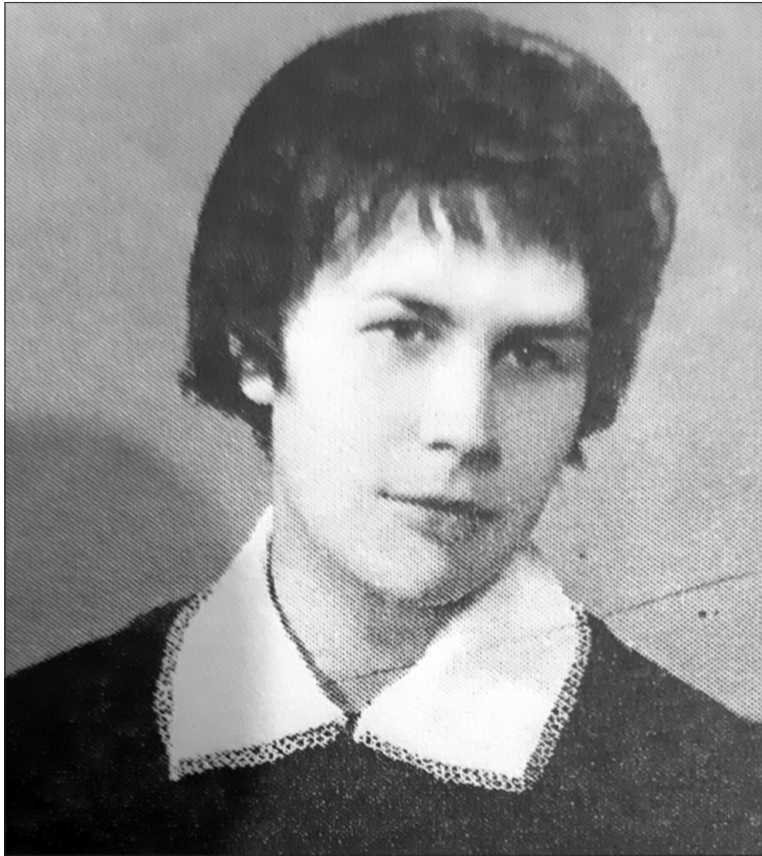
Володька схопив "малу" на руки і далі повели вже утрюх:

Ми носим бомби і нагани,

А хата наша – у ярах.

Доки Володька цілує в кожну щічку, я роздумую, хто більше до вподоби після Бориса – "Льодька" чи "Ован". Той теж любить підкидати аж до стелі, примовляючи: "Рости велика, як Леся Українка!". Приходить увечері зі скрипкою, довго грає і співає "Я сьогодні шось дуже сумую...". А вдень чомусь мусить жити "в ямі".

Тим часом прибігла з двору тітка Ганна і надавала по губах

Леся Ковальчук, студентка 3-го курсу
Луцького державного педагогічного інституту. 1964 р.

ляпасів усім співакам, показуючи на вікна: "Та ж за вами тюрма плаче, отам прислухаються і везуть таких співучих на мороз, щоб повмирили".

Я таки дуже боюся дивитися на темні шибки, адже не раз бачила в них голови чужих дядьків у білих каптурах. Очі їхні повнілися гострим зловісним блиском. Було, по тому чувся грукіт у двері, і тітка шепотіла: "Діти, плачте, голосно кричіть, може, змилюються". Та ми з братиком і без того шосили заходилися риданням, на яке, звісно, ніхто із зайд не реагував. "Білі ведмеді" ретельно обстежували льох і горище, штрикали шупами в долівку, в перини і скрині. Але – о диво! – підлога в коридорі, під якою й був повстанський схрон (через що так боялися господині!), підозри у непроханих гостей не викикала. Може, й справді у дитячих сльозах давала себе знати Божа воля і сила.

...Ті моторошні видива у померезаних ласицями шибках постають у снах ще й нині. І досі боюся вечірніх незаслонених вікон – отих чорних провалів, через які долбесні "істребітелі" вистежували, хто є в хаті, і тому жодних фіранок вішати не дозволялось. Все життя дзвенить у вухах, як закляття доби: "Діти, плачте!"

Ангел у чорній сорочці

1947-ий, початок засніженого грудня. Я вибігаю раз у раз на дорогу – виглядаю брата. Дуже вже дорожу нашою з Борисом таємницею – тими зіспівками удвох. Учениця з мене, каже брат, здібна нівроку. Вже добре знаю і про "гору Намаківку", і про "могілу під дубом зеленим", хочу ще довчити про закутого в кайдани орла. Але ж у домі бояться, щоб не почув їхнього співу хтось із "червоної банди", то треба – не в хаті. Ні-ні! Слухачами можуть бути лише Каштан і Карий, коли перед сном хрумкотять овес у своїй теплій стайні.

Борис навчається в Рівному "на плановика" і добирається додому тільки раз на тиждень – в суботу. Лиш один раз! Проте вже

з Бориса квіточка, яка зіронька і чому – янголятко? Він же не дитина, він великий і сильний, як кожен Ангел, сам може себе й інших оборонити... Розламає товсті ґрати, як то в пісні співається, і примчить додому.

...У хаті нестерпна духота. Другу добу горять у грубці книжки з дідусевої бібліотеки. Чимало рознесли їх і по родичах, а деякі закопали в лузі. От-от мають з'явитися ті, що вже не раз бували та придивлялися кризь лупу до поміток на берегах читаних-перечитаних сторінок. Відпалав вогонь і в печі. Виймають готові коржички і висипають на черинь скибочки хліба – сушити. Щільно набивають печивом скриньку для передачі. Я прошу покласти "ангельські крила", щоб легко було вилетіти на волю, але на ті благання не зважають. Нічого не кажуть "малій" і про запечену шапку із закривавлених кучерів, яку угледіло материнське око, коли напівживого сина вели попідруки співкамерники до "воронки" для пересилання в іншу тюрму. Не знаю і про передану записку – мовляв, від хрещеної матері вже одержав 10 передач, але хай тьотя Ляля нічого поганого не подумає. "Десять – то це добре, що не всі 25", – втішав згорьованих своячок дядько Ілько.

...Довго та важко тягнути-меться рік за роком із того "легкого" присуду, і малолітня школярка напише до пів сотні листів та заадресує немало посилок на п'я в Комі АССР, Мордовську АССР, Омськ... А ночами все снитиметься і снитиметься Ангел у чорній сорочці і з розлогими білими крильми за плечима, які несуть його у піднебессі все ближче і ближче до рідного дому.

Без вибору

Початок 1949-ого. Ночей, як і раніше, страшились – надто в глуху осінньо-зимову пору. Долбесні "ястребки" свою криваву зачистку майже завершили і стали в чергу за відзнаками для учасників "Великої Атечественной". Натомість до сільських домовок постійно з'являлися інші нічні гості – агітатори за "колгоспний лад". Вдень господарі тікали зі своїх осель до сусідніх міст, переховуючись там у знайомих. На ніч мусили вертатися заради дітей, що просиджували вдома довгими днями самі або під наглядом немічних стареньких. По сякій-такій вечері шошвидше гасили лампу і стелили постіль. По тому всією родиною ставали на коліна перед іконами і після Отченашу проказували: "Нехай воскресне Бог, і розсіплються вороги Його, і побіжать від Лиця Його... Як зникає дим, нехай так сешнуть біси від тих, хто любить Бога і хто осіняє себе знаком Хреста..." Однак не раз те жагуче моління донести за адресою чомусь не вдалось. Вочевидь, нечиста сила булава сильнішою і являлася знову і знову.

...Весь довгий вечір ми з братиком не відходимо від вікна. Двері замкнено знадвору, гуляти і вдень не велено, бо ж водохрещенська холоднеца – і снігові велетенські кучугури підступають аж до самого ганку. Лише на дорогу та до хліва прокопано вузький хід, до якого і прикипають дитячі очі. Ось з'являється з вечірнім удоєм Галинчина бабця

Орися і помаленьку переставляє дійничку за хатній поріг. Швиденько зачинає двері, щоб не напускати холоду, ховає ключі під сідцями і поспішає додому. Та який там поспіх, коли і ноги, і костур у руках ніяк не слухаються: за крок-два мусять ставати на перепочинок. Ця бабуся дуже добра – кажуть, тільки тим і живе, що всім допомагає. То хай би вже швидше дійшла до своєї Галусі, бо вона в хаті саменька і теж сидить без світла. Мала дуже боїться, що її от-от знайдуть совети. Вони вже давно забрали тата Макара, бо "був за Україну".

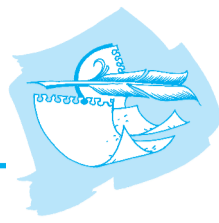
Галина історія мені дуже болить. Оповідалося, що коли вдовсвіта вивозили на Сибір тітку Настю з дітьми у "край білих ведмедів", сусідка Орися не злякалася бандюг і допомагала нещасним збиратись у страшну дорогу. Отож, доки не виштовхали стареньку у спину якимось "дулом", зав'язала заплакане маля у велику хустинку-опиначку, заколихала на руках і поклала на сани поміж подушками. Стежачи, щоб оставалось місце для пожитків інших вивезенців, конвойні лютували-матюкалися і врешті змусили повикидати із саней "лішне": "скатину нада жалеть, ей тяжело!". Що ж то діялося в матусиному серденьку, коли вона разом із кількома клунками навмисне вилетіла у сніговий замет вузол із донькою! Орися весь рік ховала знайду від зайвого ока, але, слава Богу, ніхто таємниці не виказав, не доніс. Усе ж дівча і до нині не хоче показуватися на людях та грається тільки з Дмитрусем. Командую, звісно, я – за правом старшої (вже ж до школи збираюся!). Правда, часом нападає страх і на всіх трюх, бо кожен – теж "за Україну", і тоді заповзаємо у свою "кривку" – під ліжко.

Доки все те передумалося, бабусина постать зникла за деревами уже її саду, а мами з тітонькою не видно й не чути. Треба, певно, самим ставати на звичну вечірню молитву, що боронить від нечистої сили. Братика за руку, на коліна, і почали: "Нехай воскресне Бог і розсіплються вороги Його...". Вуста мовлять, а вуха вловлюють відлуння кроків попід хатою. Скінчили молитися – і назад до вікна. Але біля ганку – четверо чужих дядьків, грюкають що-сили і гукають: "Атваряй, бандеровські сукі! Не прітворяйтесь. Ми слішали ваш топот і галаса!". Я запевняю, що старших немає, пішли на мерлини і ключ забрали з собою, а в сім'ї – короста. За дверима довго перемовляються і врешті йдуть геть. Отож знову на коліна – і ну дякувати Богові за порятунок помічною молитвою.

Десь по півночі переступають поріг зморені рідні. Дмитрус уже спить, не роздягнувшись, а я оповідаю, як молитва прогнала бісівську навалу. Мене хвалять за мудрість і скрушно зіхають: "Ну мусимо записатися до того колхозу клятого, щоб далі так дітей не мучили".

Під ранок розлючена агітаційна бригада веде обох непокірниць до сільради – на "пасліднее сабрание кулацкіх пасобнікаф перед атправкой в Сибір". Через добу усі зібрані там повертаються додому, ніхто "у гості до білих ведмедів" їхати таки не зважився, бо ж – діти!

Далі буде.

Іноді люди схожі на айсберги...

Оригінальна в сучасному літературному процесі книжка «Іноді» (2020 р.) відомого письменника й науковця, нашого багатолітнього автора Миколи Дмитренка, якому нещодавно виповнилося 65 років. Думайте, читаючи!

Іноді
Рану гоїть час,
Іноді — лікар.
А слово — завжди!

Іноді
За спадщину
Тріщать чуби.
Іноді
Всі мирні:
Спадку нема.

Іноді
Сперечаються:
Що було раніше —
Курка чи яйце?
Іноді
Здається, я знаю
Правильну відповідь:
Передусім була...
Писанка!

Іноді
В річці,
Іноді
В морі,
Іноді
В ложці води,
Іноді
Вві сні,
Іноді
Безвісти...
Завжди —
Іноді.

Іноді
Можна заблукати між трьох дерев,
То одне дерево зрізають.
Іноді
За деревами не видно лісу,
То їх теж вирізують.
Іноді падають з дуба:
— А де ж наші ліси?

Іноді
Перші бувають останніми,
А останні — першими.
Іноді
Останній біжить,
Щоб узяти участь.
Іноді
Перший не озирається
І залишається самотнім.
Іноді
Самотність — останнє,
Що необхідне для перемоги.

Іноді
Птахи схожі на людей:
То співають, то каркають.
Іноді
Птахи, як і люди, мостять гнізда,
Іноді залишають їх.
Іноді
Птахи не схожі на людей:
Люди на зиму
Не летять до вирію.
Та й літають вони
Іноді.

Іноді
Людина почувається,
Як риба на піску.
Іноді
Людина почувається,
Як птах у клітці.
Іноді
Людина почувається
Самотнім деревом,
З якого роблять
Клітку для птаха.

Іноді
Навіть стріляний горобець
Попадається на полови.
Іноді
Нема ні зерна, ні полови.
Іноді
Думаєш:
А де ж беруться
Стріляні горобці?

Іноді
Павук спускається зі стелі —
Приходять гості.
Іноді
Синичка стукає в вікно —
Будуть гості.
Іноді
Б'ється, як риба об лід,
А ніхто не приходиться.

Іноді
Довго немає
Твоєї киці...
І ти сивієш.
Іноді
Виникає питання:
Чи сивіють
Коти?

Іноді
Міцний горішок
Розколюють ножом,
Розбивають каменем.

Іноді
Міцним горішком
Називають дівчину
Чи жінку.
Іноді
Їх розколюють
Квітами,
Грошима.
Іноді
Квіти й гроші
Не потрібні —
Достатньо слів.

Іноді
Звістка про чиюсь смерть
Глибоко засмучує,
Іноді
Втішає багатьох
Некролог на першій сторінці...

Іноді
Корова долі
Не доїться,
Бо тільна чи ялова.
Іноді
Корова долі
Несе щастя
На рогах,
Але ти
Звично припадаєш
До вим'я...

Іноді
В нього чи в неї
Сім п'ятниць на тиждень.
Коли ж вихідний?

Іноді
Читаю про вакансії
Тунельного робітника,
Гробкопача...
Іноді
Запитую:
Чому нема вакансії
На добру людину?
Бо добра людина —
Не професія?
Іноді
Професія є,
А вакансій нема:
Кожен поет
Під сонцем один.

Іноді
Золото сліпить очі —
Відвертаюся.
Іноді
Сам стаю золотим —
Відвертаюся від мене.

Іноді
Квітка схожа на метелика,
Іноді
Метелик — на квітку.
Іноді
І квітка, й метелик
Потрапляють
До одного гербарію.

Іноді
Люди схожі на айсберги —
Ніхто їх не розуміє.
Іноді
Почуваюся айсбергом —
Не розуміють мене.
Іноді
Самозаглиблююся —
Айсберг має значення.

Іноді
Другові довіряєш
Більше, ніж самому собі.
Іноді
Через недовіру
Сам собі стаєш ворогом.
Іноді
Ворогом стає друг,
Якому довіряєш
Більше, ніж самому собі.

Іноді
Шукаєш мудрішого,
Іноді — дурнішого.
Іноді
Нікого не шукаєш:
У тобі обоє живуть.

Іноді
Сім разів відміряв,
А раз відрізав,
А труба короткувата.
Іноді
Варто перевірити й метр.

Іноді
Ріка — мов сон,
А сон — як ріка:
Тече крізь тумани літ.
Іноді
Ріка в тумані снів,
А сні в річці туманів
Снують літа.
Іноді
Все залишається в тумані:
І ріка, і сні, і літа.
Іноді
Тумани розвіюються
І прозирає вічність.

Іноді
Крила ангела шелестять:
Це не до тебе.
Іноді
Крила ангелів безшелесні,
Але поети чують їх.
Іноді
Поети в муках творчості
Народжують ангелів.

Іноді
Слово — золото,
Іноді — зброя.
Іноді
Золоте перо
Не народжує
Ні золота, ні зброї:
Колись гусячими перами
Писали золоті думки,
Тепер золотими перами
Пишуть гусячі думки.

Іноді
Слава приходить зарано,
Іноді — запізно,
Іноді не приходить зовсім.
Іноді
Лавровий лист
Потрібен більше,
Ніж лавровий вінок.

Іноді
Небеса кидають у воду
Золотий скарб.
Іноді
Люди вірять
У золоту рибку.
Іноді
Впіймати її
Можуть лише поети.
Іноді
Люди забувають про це.

Іноді
Бачу вві сні два образи:
Бездонно і жінку.
Падаю в бездоню —
Не дістаю дна.
Дивлюсь на жінку —
Може, і вона —
Бездоня?..

Іноді
Кажуть: любов сліпа.
Потребує поводиря?
Іноді
Сліпнеш від любові,
А поводиря нема.
Іноді
Поводирів багато,
А нема любові.

Іноді
Згадюю
Перше кохання.
Іноді
Згадюю
Перший політ у космос.
Іноді
Все вилітає в трубу..

Іноді
Зваблюш ти,
Іноді — тебе.
Іноді
Незайманість
Творює шедеври.

Іноді
Жінки закохуються в дурнів.
Іноді
Дурні закохуються в жінок.
Іноді
Ті, хто закохується,
Обоє рябос.

Іноді
Згадюю вислів:
“Лікарю,
Вилікуй себе сам”.
Іноді
Стає цікаво:
Чи шкідливе самолікування
Для здоров'я лікаря?

«Пригоди в княжому Звенигороді»

Середньовічний Звенигород відтворили у віртуальній реальності (ТзОВ “Галицька видавнича спілка”, 2020). Про це повідомила прес-служба Львівської ОДА. “У Середньовіччі Звенигород був одним із найбільших міст Західної України – столицею Звенигородського князівства. Припускають, що він на 200 років старший за Львів. Для нас важливо підтримати такі проєкти (відтворення історичних та культурних об’єктів у віртуальній реальності)”, – сказала директорка департаменту архітектури та містобудування Львівської ОДА Олена Василько.

Богдан ДЯЧИШИН,
член НСПУ, доктор філософії,
доцент

Авторка ідеї Наталя Войцешук
Поезія Андрія Содомори
Художниця Леся Квик

Нині ж помандруймо сторінками книжки для дітей Андрія Содомори – про древній Звенигород. А ця місцина справді райська, якою була й колись:

Дальній обрій... Гологори...
Понад ними – небо-море,
Білі човники-хмарки.
Сонце в сонячну годину
День у день на ту місцину
Споглядає з-під руки.

Бачимо світ у всіх трьох його іпостасях: небо, море, суходіл. І це бачення – творче: на небі “човники-хмарки”, сонце дивиться на цю чарівну місци-

ну “з-під руки”... Все тут живе (персоніфіковане), все тут дихає, втішає світлом, повниться красою... До речі, я мав можливість зо два десятки років тому споглядати цю долину із пагорбів дороги Старого Села. Тепер маю приємність споглядати її зі сторінок цієї книжки, яку так талановито й розкішно проілюструвала Леся Квик, – малюнками, що тонко й чутливо гармоніюють із поетичним словом.

Автор поетичного тексту, йдучи за ідеєю Наталі Войцешук, описує будівництво княжого міста, за яким спостерігають звірята:

Хідники, моцні дубом,
А обабіч, глянуть любо, –
Дім у дім, мов з-під різця...
Слів бракує, що й казати,
Якби взявсь те описати –
Не було б тому кінця.

.....

Той різьбить щось, той шліфує,
Цей – видзенькує-кує,
Інший забавки майструє,
Хтось – на гусях виграє.

Хто може заперечити працьовитість, гостинність, любов до навколишнього світу українців, які дари природи перетворюють на смаколики? І жодна гостина не обходиться без музики і пісні. Гостина – це спілкування, радість зустрічі...

За хвилинку – вже гостина:
Хлібчик, кріпчик, капустина
У світлиці, у саду...

Залюбки вгощались квасом,
Вовчик ласував і м’ясом,
Йванко взяв до рук дуду.

Своєрідним звуковим акордом цих “Пригод...” – гра дзвонів у княжому Звенигороді (“Та й заграли зрання дзвони, / Мов пустились в перегони...”), зворушлива музика, яка через віки

Авторка ідеї Наталя Войцешук
Поезія Андрія Содомори
Художниця Леся Квик

долинає й до наших часів. Адже дзвони – це теж архетип нашої історії (“Задзвонили в усі дзвони / По всій Україні”).

Єдність, тяглість поколінь, збереження пам’яті про минуле й праця задля майбутнього – чи є щось важливіше?..

Щось казали зайчик, мишка,
Вовчик, жабка і лисичка,
Врешті – сам домовичок:
“А цікаво, милі друзі,
Чи колись у тій окрузі

Нас спімнуть бодай разок?..
А спімнуть-таки, гадаю,
Бо що в серце западає –
З серця випірне колись.
Лиш би дивні ті істоти,
Добрі, сквапні до роботи
Тута не перевелись...”

Запрошуємо відвідати княжий Звенигород, що в двадцяти кілометрах від Львова, щоб ще раз зіставити реальне з описаним у книжці, поєднати в уяві сьогоденне з давно минулим...

**ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА”
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

АНОНС

Будьмо разом!
ПЕРЕДПЛАТА—2021

**Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):**

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць	21 грн 43 коп.	на півроку	115 грн 58 коп.
на 3 місяці	61 грн 29 коп.	на рік	225 грн 96 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН
Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Микола ТИМОШИК,
Георгій ФІЛІПЧУК,
Іван ЮЩУК
Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК
Коректорка
Олена ГЛУШКО
Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО
Бухгалтерія
279-41-46
Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами –
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове. Індекс газети “Слово Просвіти” – 30617

